

Іван Дичко

**ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША
(МИКОЛИ ВАСИЛЬОВИЧА КОСТЕНКА)**

*Внемли же мне, о слушай строки эти:
Я жил, я мыслил, я прошел, как дым...*

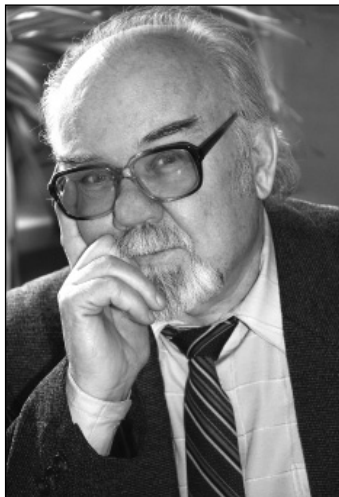
Валерий Брюсов

Пішов у Світ Вищої Реальності Микола Васильович Костенко, залюблений у степ лірик, талановитий поет, прозаїк, критик, літературознавець і публіцист, журналіст, автор понад 20 художніх і художньо-публіцистичних книг, редактор низки періодичних видань, лауреат семи літературних премій, член Національної спілки письменників України і Національної спілки журналістів України, людина чесна і відверта, відкрита перед совістю й Україною, дбайливий і щирий захисник нашої мови і культури. Не стало серед нас вірного товариша, щирого радника, мудрого і вдумливого наставника і друга.

Микола Васильович народився 19 березня 1939 року в селі Ісківцях Лубенського району. Закінчив Київський державний університет, працював викладачем цього університету, служив у війську кадровим військовим журналістом, до часу, коли підступна хвороба здолала його, активно працював у видавництві «Полтавський літератор» і Полтавській обласній організації Національної спілки письменників України, яку очолював тривалий час... Згадується його важке дитинство, голодні й босоногі шкільні роки, митарства сім'ї з переїздами до Абхазії, епізод, коли маленький Коля по приїзді наївся там на городі з голодухи сирої кукурудзи. Ледве тоді його врятували...

Енциклопедично освічений у найрізноманітніших сферах наукових знань, широко обізнаний у галузі вітчизняної і зарубіжної літератури, він був визнаним лідером полтавської літературної спільноти, дбайливим охоронцем нашої рідної мови, надійної і безвідмовної зброї в битві за виживання нашого народу. Його мучило слово, яке «забирає

твое ество. Сила слова співмірна з силою життя, вона загроза твоїй незалежності, але й утіха неяка, коли відчуваєш, що з ним ідеш пліч-о-пліч. Воно формує тебе за своєю містичною подобою»¹.

**Микола Васильович Костенко
(19.03.1939–14.04.2016) –
український письменник,
журналіст, громадський діяч**

*Де слово плавиться й пече,
І не дає очей зімкнути,
Тяжке й солодке, як отрута.*

Він був мудрим керманічем для початківців у літературі. Його передмови до поетичних і прозових збірок (а благословив у творчу путь мало не кожного полтавського літератора) – то не лише вдумливий аналіз написаного, а й слушні поради, компетентне обговорення успіхів і промахів того чи того автора. Його літературна діяльність сприяла вихованню нашої молоді, протистояла руйнівному відчуженню її від героїчного минулого нашого народу, вона ефективний оберіг проти забуття наших національних мистецьких надбань, втрати нашої культури. Адже черговий віраж до історичного безпам'ятства – таки сьогоднішня жахлива реальність, що й потребує адекватної реакції всіх тих, кому не байдужа доля і проблема існування української нації. Завдання літератури полягає в тому, щоб молодь сприймала навколишню дійсність «не газетними чи телевізійними кліше, а пропускаючи через власне серце, вчитуючись у мотивацію їх (літературних персонажів. – *І. Д.*) думок і вчинків». Із цієї причини цілком виправдано звучить незаперечний посил Миколи Костенка колегам: «Нам слід послідовно ліквідувати лакуни підступно організованого для нашої молоді історич-

¹ Цитати, крім поезій, наведено за книгами М. В. Костенка «Над темним хлібом душі» і «Що на роду написано».

ко-патріотичного безпам'ятства, повертати великим іменам їх законну гуманістичну наповненість. За нас цього ніхто не зробить».

Він не був прихильником сучасних модерних тенденцій у письменстві, які характеризує, кажучи словами В. Базилевського, *«надзвичайна подрібненість почуттів і вражень, двоїстість мислення, втрата природної легкості вислову, а то й суцільна темрява понять, зближення абсурду з не розтлумаченим самому собі змістом явища... Для кого ці ребуси, де за чудесами метафорики вивихнута групова свідомість бачить більше, ніж там є насправді, і возводить це в абсолют?»* Та ще й, додамо від себе, докоряє іншим, що не досягли розуміння їхніх «одкровенень».

Микола Васильович був одним із фундаторів Полтавської спілки літераторів. Його енергія, ініціативність, неспокійний характер сприяли тому, що письменники-полтавці, незважаючи на непрості часи наші, жили і діяли, долали видавничі негаразди тощо. Його кредо, передусім сповідуване в роботі як критика, – «дійти до суті творчих замислів автора, окреслити неповторність стильового і мовного колориту та ліплення характерів». Із таким знанням справи і переконливістю написані всі його статті й передмови. Він не приховує від читача тих труднощів, які повинен здолати у своїй роботі серйозний критик: «Творчість письменника така ж плінна і випадкова, як і відрухи епох, як будь-який психологічний феномен, пов'язаний з незбагненою природою людини загалом. Ми можемо знати і вивчати лише уламки, мозаїку чужого мислення, частковості, найбільш явні моменти творчості... Література – алхімія добування небачених якостей матеріального світу. Тут більше помилок, ніж у будь-якому іншому виробництві. Більше стежок, ніж доріг. Більше бур'яну, ніж злаків. І більше ненависті, ніж любові».

Своїм власним баченням і відчуттям він досягнув той процес літературної творчості нашого краю, повертаючи йому мистецьку славу минулого, «де далеко не одні шароварщина, галушки і сало, де вкрай потрібно було – кожному посилено – високо нести справу Котляревського, Панаса Мирного і Короленка, до якої сьогодні немає діла цинічним київським матюкальщикам».

Після детального аналізу й роздумів, будучи безпосереднім учасником літературного процесу на Полтавщині в другій половині ХХ століття, автор обгрунтовано засвідчує: «Можна твердити, що в історії української літератури є такий значний розділ – Полтавський, і колись-таки „електорат“, зачумлений деструктивними „реформами“, схаменється і жахнеться своєму невігластву у тій гуманітарній галузі, яка є очима і вухами цивілізації і якою пишалися б інші народи, що не дозволяють манкуртам нищити справу вихователів суспільства». Скільки болю, скільки сили в цих словах, сказаних за всіх нас, хто, ясно розуміючи ситуацію, вимушений

жити заручниками одуреного і зомбованого засобами нинішніх наших ЗМІ «електорату», який покірно йде і голосує за владу, котру йому підсовують ті ж самі владці, що були вибрані ним раніше. Тому цілком зрозумілий його розпач, коли, звертаючись до М. В. Гоголя, єдиним подихом він прорікає: «Усе, як було, тільки ще гірше, безнадійніше. Бо немає просвітку там, де люди заблукали добровільно». У відчаї поет хапається за голову:

*Мамо рідна, Україно мила,
Як вирвати корінь твоєї біди?*

Миколі Васильовичу боліло, що занедбано традиції виховання дитини в сім'ї, які сповідувалися в таких визначних родинах, як Боровиковські, Яновські (родина М. В. Гоголя), Драгоманови (колиска Олени Пчілки й Лесі Українки), Старицькі, Лисенки та ін., де зросли видатні діячі культури, стали гордістю нації України, бо мали, за словами Олени Пчілки, «до того призвід у традиціях своєї сім'ї». «Жахливо аморальна, катастрофічна по суті, не контрольована громадськістю система раннього виховання наших дітей за димовою завісою чужоментального шкільного досвіду, а особливо чужорідного телебачення, є набагато впливовішою і результативнішою від будь-якої школи – не кажу вже про дошкільні заклади. Ніхто не дає собі клопоту розібратися нарешті, в чому полягає саме виховний процес того-таки телебачення для української дитини, ментальне коріння якої походить з іншого ґрунту – на противагу західноєвропейській, американській чи російській дитині. Безперервне, денне і нічне мелькання на телевізійних екранах гангстеризованих, тупокудратоголових чи якихось інших вульгарних і до ступору примітивних мізком героїв чомусь не знаходить жодної критичної оцінки в суспільстві», – наголошує М. В. Костенко-публіцист. І далі: «Ми що – змирилися з дебілізацією наших дітей? Хіба у нас немає щирих, добрих за самою національною суттю казок, оповідань чи кінострічок для найменшеньких? Де справді наші найщиріші, найтепліші за духом казки? Де державна воля у цій виховній справі?» У наших казках «по-новому відкрився б небачений світ благородства і непоказної турботи про дитину, без підозрілого вкидання в кінострічки раннього еротизму і явно аморальних учинків мальованих героїв на наших екранах, призначених, у перекладі, саме нашим дітям, – з якою метою? У нас інша ментальність, нашим дітям по суті нічого вчитись <...> на чужих екранах, окрім, хіба що, явно шкідливих навичок. Чи мало нам аморальних, підступних, зрадливих політиків домашнього розливу, яких уже навирощувано понад усяку міру? І це ж вони нині не дають жодної копійки отому самому режисерові, щоб він зняв пристойний фільм для дітей. Де тут національний ідеал – виховання юних козачат, маленьких свідомих українців, майбутніх будівників нової України?»

А чому тут дивуватися? Усе стає на свої місця, якщо збагнути, що ті «аморальні, підступні і зрадливі політики», переслідуючи свої шкурні інтереси, разом із тим виконують чужу злу волю на нищення нашої нації. Адже телебачення, як найголовніший засіб сучасного зомбування свідомості людей, у руках олігархів. Тому-то «сьогоднішній письменник ризикує остаточно втратити свій соціальний і національний статус духовного провідника народу, так часто кидаючись обслуговувати грошовий мішок новітньої буржуазії, впадаючи при цьому в фальш і лицемірство». Тільки справжній митець, тільки те, що написано від душі й серця, тільки справді народна література пробуджують почуття патріотизму, бо вони справедливо «підносять українців як один з найдревніших на планеті і найхоробріших народів». У зв'язку з цим із прикрістю доводиться констатувати, що за чієюсь злою волею досі не ввійшли до підручників і практично замовчуються найновіші досягнення історичної науки про витоки нинішньої цивілізації із Причорноморського степу, де нашими далекими пращурами вперше було приручено вола, коня, винайдено колесо, плуга, започатковано і поширено по світу орне землеробство. Досі широкому загалу не відомі відкриття академіка Ю. О. Шилова про походження українців і слов'янських народів узагалі, видатного орієнталіста і шумеролога А. Г. Кифішина про те, що найдавніше (з відомих) на Землі письмо з'явилося у вигляді петрогліфів на стелах Кам'яної Могили поблизу нинішнього Мелітополя, і було воно започатковане набагато раніше від шумерського клинопису. Більше того, натепер мається багато аргументів на користь того, що шумерська цивілізація була заснована переселенцями з Причорномор'я, а петрогліфи Кам'яної Могили є, по суті, протошумерським письмом.

Особливо важливий для нас, українців, його аналіз «Велесової книги» – як унікального свідчення наших пращурів – великих патріотів волхвів, широко обізнаних у законах Космосу і людського духу. За словами М. В. Костенка, в цьому документі є все, що необхідне для виховання справжніх патріотів своєї Вітчизни. Потрібні лише світлі голови до неї. І голови є – додамо від себе, – та їм пов'язані руки.

Він кликав учитися життєвій мудрості в наших далеких пращурів: «Сьогодні українцеві необхідно читати спецкурс „Етика і естетика воєвничого волхвинства“...» А найважливішим завданням волхва – автора «Велесової Книги», – зауважує М. В. Костенко, – було «донести гірку правду віків до потомків, навчити слов'янина обожнювати рідне небо», що залишається кричущою злободенністю і на сьогодні. «У цьому розумінні „Велесова Книга” – апофеоз і вічний союз Божественного начала і Краси життя. Книги такої сили важливіші від армії, особливо коли йдеться про захист людського духу, як, скажімо, нині в Україні, де національні святи-

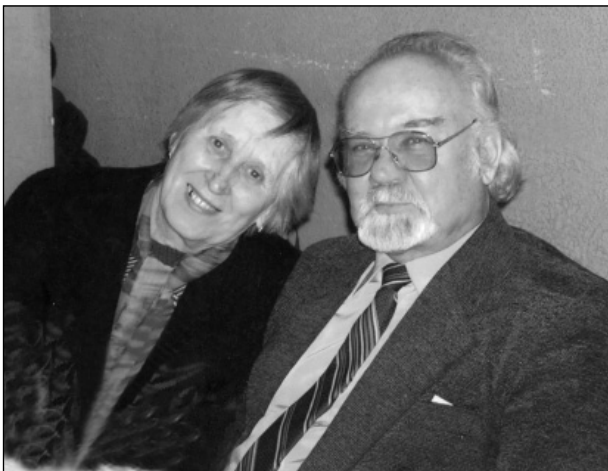
ні опинилися під загрозою їх повного знищення». Його історичний екскурс у ті прадавні часи нашого народу засвідчує: «Благородні кіммерійці і є прабатьками русько-троянських родів і племен, найпізнішими носіями Трипільської культури». А його один із кращих поетичних переспівів «Велесової Книги» українською мовою неможливо читати без душевного піднесення і хвилювання: «Як багато всього дивовижного у тій мегавіковій пільмі... Багато для нас нинішніх дуже віддаленого коріння тих вже міфічних народів. Та як славно, що вони були, з ними якось дихається легше, коли починаєш докопуватись до справжніх живодайних джерел найнепокірнішого світового етносу – слов'янства, <...> до сонця і трав, квітів і всіх пахощів земного світу на степових обширах, де й нам випало народитися. І скільки ще там імен, прямо пов'язаних з нашою історичною пам'яттю. Наші степи досі плачуть за тими героїчними племенами, які стояли в обороні Трої цілих десять літ. Не їх вина, що врешті перемиг молодий грецький пасіонарний етнос. Але відгомін тієї катастрофічної поразки досі бродить примарою слов'янської упослідженості, історичної пригніченості, що спалахує чи безмежною екзальтацією чужорідного християнства, чи поверненням до прабогів на стежках язичництва... Бо нині Україна, степова Еллада поезії, нагадує арену катастрофічних борін жерців духу з голодними титанами-монстрами, породженими пільмою вічної наживи й визиску, збиткуванням ситих над розтерзаним тілом власної Вітчизни».

«Відповідно наша історія, розпочинається не в IX–X сс. нової доби (як то значиться в офіційних підручниках для наших дітей. – *І. Д.*), а заходить вглиб старого, давнього, навіть дуже давнього часу – дотикаючись часів Трої, Енеєвих походів, заснування Риму нашими пращурами (*етрусками*, етнонім яких лінгвісти тлумачать: „із русів”. – *І. Д.*), Кріто-Мікенської культури тощо. Була б добра воля наших вчених, все це давно було б витягнуто на світ Божий і доведено належним чином. Тим більше, що свідчень саме слідів діянь наших предків розкидано видимо-невидимо у давніх європейських, арабських, перських, візантійських та інших вагомих джерелах. Варто було б перевірити історичним інструментарієм доказову базу Силенкової „Мага Віри” – там дійсно безліч посилань на авторитетні західні і азійські джерела. Так ні ж – мовчок! І кому цього разу ви догоджаєте, панове українські „книжкові черви”? Яку таку науку обслуговуєте? Утім, безбатченки-яничари – це так звично для вас...» Саме такі й подібні їм «власні перевертні і покручі, політичні блазні, посмітюхи на буржуазних звалищах Європи і Америки, які знову дружно кинули свій народ у прірву злиднів і національного розбрату», – причина наших бід.

Він закликав колег по перу «стилістичними засобами рідної мови передати найважливішу філософську думку: народ України незнищений, ві-

чний, як і його богодані землі. Що він зітканий з абсолютно непереборного матеріалу духовної могутності синів і дочок. Що він має космічний імператив для земного українства – за всіх нещасть підійматися з руїн і попелу, як той Фенікс із власного безсмертя. Що ми і маємо протягом принаймні останніх 600 років, і що самі ми ніколи не можемо стати ні піратами, ні колонізаторами чужих земель. За що і розплачуємося вилюдненням, підкоренням, вічними злиднями, віддаючи останнє сусідам. Як тій самій Польщі чи Туреччині, що немилосердно грабували Україну, заливали її кров'ю, витягували всі соки із землі і з її кметів. Але саме тут постало те легендарне визвольно-розбійницьке утворення, що дістало назву низового козацтва». Із гордістю за наше минуле автор наголошує: «Бо самим фактом, що запорожці утворили власну, першу в Європі демократичну республіку, тривалістю майже двісті років, українці постали перед світом як унікальна цивілізація».

*Микола Васильович Костенко
із дружиною Марією Іванівною. Фото*

Згадуючи Конституцію Орлика і зважаючи на нинішні часи, М. В. Костенко із прикрістю твердить: «Стався гіркий реванш великого сина України Пилипа Орлика. Але якби він бачив, на чому стоїть ця гомерично-хімерна новобудова. Вона, його омріяна сонцелика, гуманна, народолюбна Конституція – не працює. Вона мертва, від неї тхне пусткою жахливого обману. Тхне великим гріхом. Ані вогника для пішого чи кінного, які прокляли „мерседеси“ з їхніми чорнозасксленими вікнами й тупоголовими мешканцями на колесах. Ані соломинки для потопаючого. Прах і тлін там, де мав би давно височіти авторитет власного трудівника-годувальника. Чорноземний „Титанік“, переламаний навпіл, повільно опускається в пійтьму псевдоцивілізації. 28 червня (день Конституції України. – І. Д.) Україна закам'яніла. А вони задоволені, оті, що обікрали Матір». Ось чому «німують степи наші, втікають від ганьби і голоду

поза кордони діти наші, дочасно згорають батьки. Поети українські, здається, вже замовляють собі бандури, щоб знову йти в широкий світ і скликати десь в уманських ярах нескорене товариство». «Прищеплена значній частині суспільства бездуховність, захоочення зневаги до особистості, потоптання порядності, ясна справа, поступово знеособили порядних і хоробрих, їх славу, посягли байдужість до подвигу батьків-фронтовиків».

Нинішня ситуація безвиході була б неможлива, коли б у комуно-більшовицькому котлі не була знищена еліта народу.

*І страшних кладовищ неоглядні поля,
Де намає імен – номери на могилах...*

(«Воркута»)

Скільки їх, відомих і невідомих, який могутній потенціал відійшов у вічність із нездійсненою жагою віддати свої сили і життя на благо свого народу і своєї Батьківщини! І один із найяскравіших прикладів серед них, незрівнянний наш талант, замучений бездушною і бездуховною системою, – Олександр Петрович Довженко. «Кому ще так боліло наше довговікове страждання? Хіба що Шевченкові. Довженко – це натягнута до нестерпного стогону шевченківська струна... Це був новітній революціонер, Гойя безсмертного українського сарказму з його притіненою жагою бачити людину випростану, духовно вільну, розкуту, індивідуалізовану... У Довженкові кипіла за давнину українська образа за віковічне поневолення народу, і так чи інакше вона вибухнула вулканічною магмою його творчої уяви». Розпач і біль самого Довженка переконливо засвідчений у його «Щоденнику»: «Нема на світі другого народу з такою безмірно жахливою долею. Нема і не було в Європі великого пасинка другого, що так був би зневажений в усіх своїх правах на догоду підлих кон'юктур...» «А це ж і досі так», – підсумовує М. В. Костенко. Сьогодні «новизна лякає чужинським ярмом, вічними боргами, безталанням дітей. Знову визиск, приниження, самота вдома й на людях, відсутність ідеалів у керманічів, безвір'я в народі, помножене на бідність більшості».

Та «лише гвалтовані душі, маючи отакий життєвий „гарт“, гартуються злиднями далі, день за днем складаючи образи докупи»... «Як засвідчила історія людства, жоден народ не мав перспективи, якщо не плекав власних героїв, не будував моральні засади на прикладах безкорисливої самозреченості». «Ми на своїй землі, на теренах сотень поколінь пращурів, котрі заповіли нам найкращі, найродючіші простори, вкриті їх славою, потом і кістками. Ми – досі жилаві, вперті, роботящі, талановиті чи не в усіх галузях цивілізації, нам все одно належить майбутнє... У нас є все своє: голови, руки, організаційні засади, навички, таланти... Ми просто приречені бути серед найпередовіших світових народів».

А ось – про нашого пророка Тараса Шевченка: «Шевченко дивиться на нас утомленими, сумними очима. Жорстока й темна правда світиться в них: його безсмертний дух чекав іншого від нас. Не справдилося чи не судилося? Серед народу українського розлита історичну гіркоту, у селі не чути рідної пісні, у місті не видно доброчинності, шинкарі і банкіри, митарі і фіскали вже складають чи не найважливішу верству... Народна представницька влада пішла в тінь, посіріла, поблякла. Ось ось визріє деспотичне страховисько, ознаки якого гарно висловив палкий російський правдошукач Радіщев: „Чудище обло, озорно, огромно, стозевно і лайй”. Тепер це чудище „рядиться в білу тогу респектабельності і ховає під нею чисті руки, які не крали”. Красти навчилися всі, і ні тоги, ні червоні сердечка не рятують українську суспільність від найбільшої череди – узаконених домашніх злодіїв... Сумно, батьку Тарасе, й до крику образливо».

Важливе значення у творчості Миколи Васильовича мають статті, спрямовані на захист наших національних надбань, нашої української культури від зазіхань «старшого брата». Особливо про «великого чарівника сцени Михайла Щепкіна»: «Син Росії, Щепкін свідомо гартував свою художницьку особистість українською культурою, середовищем передових її діячів того часу. Перейшовши до Московського театру, Щепкін серед перших спектаклів показав п'єси Котляревського. І назавжди залишив їх у своєму репертуарі, хоча п'єси довгий час не були дозволені цензурою... За будь-яких обставин часто-густо в кінці спектаклю свідомо доточував сцени з українських п'єс, і не було випадку, щоб вимоглива публіка громом оплесків не проводжала його».

Та й початок російської культури, як і сама історія Росії, виходить з України. У XVI–XVII ст. у Московському царстві шкіль майже не було, а сама наука вважалася за дияволів плід. У Москві була тільки одна друкарня, та й вона друкувала лише церковні книги. Письменні предки наші почали появлятися в Московії задовго до цих часів. Вони несли туди грамоту, ремесло, вчителювали, писали підручники, навчали музики і співу, говорячи сучасною мовою, поповнювали письменними кадрами чиновництво й духовенство. Та то була крапля в морі. 1698 року Петро I скаржився патріархові: «Священники у нас грамоты мало умеют... Ежели бы их в обучение послать в Киев в школы». У часи Пушкіна більшість викладачів Царськосельського ліцею були українцями. «Малороссы одолели, везде их слова», – жалівся він товаришам.

Мабуть, що зрілого Пушкіна уже не дратувала українська мова. «Олександр Пушкін, задумавши „Євгенія Онегіна”, довго міркував над власне ритмічним розміром роману» і врешті-решт віднайшов чотирнадцятирядкову знамениту онегінську строфу з чотиристопним ямбом. «Він, безперечно, знав, і знав добре, „Енеїду” росіянина Осипова і

таку ж перелицьовану – Котляревського. Бо Осипов був надрукований, а Котляревський довго ходив у списках по петербурзьких салонах. Гомеричний сміх, викликаний твором українця, – цим пересиченим добрим гумором твором, – не міг не хвилювати уяву такого вразливого творця, як Пушкін. І ось читаємо першу ж строфу роману: „Мой дядя самых

Зустріч Нового 2010 року. Зліва направо: Микола Костенко, Марія Ткаченко, Дар'я Горлиця (Людмила Ларіонова), Іван Дичко. Фото. Полтава, 25.12.2009 р.

честных правил”... Той самий чотиристопний ямб, що і в Котляревського: „Еней був парубок моторний”...» Ця деталь, на яку звернув увагу Микола Костенко, сама по собі показова, хоч її досі ніхто не помічав, а може, не хотів помічати. Прикро, але все це впродовж століть приховувалося від нас політикою великоросійського шовінізму – як царського, так і радянського періодів. Оригінальний погляд М. В. Костенка на творчість Пушкіна проявився також у його аналізі поеми «Полтава», хоч, очевидно, далеко не всі спеціалісти здатні розділити таку радикальну точку зору. «Пушкін зовсім не випадково взявся за український сюжет, він мучив його явною несправедливістю полтавської вікторії. Російський цар зазіхнув на те, що йому не належало історично і належати жодним чином не могло. Йшлося про суверенітет окремішнього, хоч і спорідненого за вірою народу... Відчувши цей історичний „поріг”, Пушкін поему не завершив. Ми відчуваємо це».

Варті пильної уваги і філософські екскурси Миколи Васильовича. «Безсумнівно одне: людина – першопричина своєї загибелі. У самій земній людині міститься своєрідний двигун, реактор

самознищення – надзвичайно виражена особиста і стадна агресивність, нещадність і байдужість до життя інших людей і всього тваринного світу. Не випадково на очах одного покоління зникають вид за видом живих істот...

Щось все це значить, але що?.. Десь якісь точки підходів маємо на інтуїтивному рівні. Один з під-рівнів – поезія, вібрація ритмічного слова, заснова-на на трансформованих вібраціях первісної музики (музики сфер?). Саме тому поезію визначено як вищий рід людського мистецтва. Очевидно, справа у проникненні інтуїції людини у власну підсвідомість, що геніально вгадали Юнг, Фрейд, Ніцше та інші найвищі земні розуми. Павло Тичина ці струми всесвіту назвав кларнетизмом. Його відкриття – це повернення українцям їх же пращурних ведичних знань про світобудову і закони її руху. Поезія і музика, йдучи пліч-о-пліч по життю, висвітлюють темні закутки людської душі, пригніченої необхідністю елементарного виживання, і звільнені струни пов'язують з найтоншими космічними вібраціями, котрі ми і називаємо музикою сфер. Саме ці взаємозв'язки і взаємозалежності найгірше вивчені і найпримітивніше розуміються. Ще гірше з їх пристосуванням до з'ясування природи людини»...

І всупереч усьому цьому – з його природним оптимізмом – він любив життя, любив красу навколишнього світу, знав ціну кохання, любив і цінував жіночу красу:

*Люблю степи, і сліз тут не ховаю,
Шепчу молитву долам і ярам...
Люблю життя, і хай йому розвидниться,
І мить останню, як любов стрічатиму.*

В одній із рецензій, майстерно і дотепно написаній, Микола Васильович звертається до найзагадковішого явища Космосу – Жінки: «Книга – справжній вихор чоловічих почуттів... Завважу, ще й якогось ледь прихованого розпачу перед неможливістю ні серцем, ні розумом осягнути космічне безмежжя жіночого ества. Автор здогадливо замислюється над зовні простим відкриттям: Жінка як найвищий вимір живої Природи в суті своїй – незбагненна. І тому вона була, є і залишається вічною таємницею для пізнання, зокрема і словом поета... А може, це і є закономірний наслідок нашого чоловічого призначення?» Можливо, що до таїни жіночого серця і жіночого ества здатні ми до деякої міри наблизитися, користуючись, як засобом, поезією жінки. Жінкам-поетесам, полтавкам і не тільки, присвячена добра частина відгуків і детальних аналітичних статей критика. Зокрема, в Раїсі Плотниковій він відкриває оригінальний шарм жіночої поезії, у якій «досить цікаво слідкувати за метаморфозами душі, що, вже й не кокетуючи, палко любить – далі вириває серце з корінням і – кається». Поетеса «своєї ліричній іпостасі віддає найлукавішу із жіночих здатностей – творити естетично бездоганну плотську втіху, здається,

прямо на очах заінтригованих обивателів. А це і є ота майстерність, така омріяна для кожної поетеси, котра береться за перо з рук самої Сапфо». Ні заперечити, ні додати до цього...

Цим прощальним словом я хотів би нагадати літературній громаді Полтавщини й України, яку незвичайну людину, який талант ми передчасно втратили. Усе тут написане не схоже на некролог. Я умисно уникав слова «покійний», «покійник», бо «весь він не помер»! Він дарував нам суттєвий літературний доробок, його внесок цінним камінчиком увійде до скарбниці нашої національної культури. Його творчість стане складником того пам'ятника, який залишить нащадкам наша епоха. А душу його, певно, зустрічали на Челядній горі² бабуся Харитина, батько з матір'ю і братом. Щоб провести до Райських воріт.

Хай Земля тобі буде пухом, дорогий наш Друже. А душа твоя хай зазнає нових, ще щасливіших, реінкарнацій і лине в Україну – на благо нашої нації.

З останніх нотаток Миколи Костенка

ДУША

Хтось гладив ниву... Бігли синюваті хвилі; плескав у долоні далекий вітер, морщився, наче старече обличчя; холодні сірі очі слідкували за хвилями...

Наче я і не я стою на хвилі; все піді мною пливе, коливається; вже от ніби той човен, що на ставку був прив'язаний до верби. Човен, обсіпаний в'ялим листом, на дні одне весло... Хтось тихо засміявся.

Пісня про Гайявату... Суворі воїни пливуть рядами. Коні під сідлами, лунке далеке іржання. Незворушний вождь указує рукою вдалеч. Усе рухається, не торкаючись землі. Пилуєга – наче напнуте полотнище: індіанці провалюються в сіру товщу. Душно.

Вище і вище пропливає староруське військо, блищать шоломи, блищать щити, мовчазна суворість, величезна внутрішня сила. Чи то Ігор з дружиною, чи ще хтось... Слово про Ігорів похід.

Хтось... Немає імен, немає часу, немає живого. Тіні. Множинні маси тіней.

Хтось тихо плаче. І не плаче, а до сліз своїх тихо шепоче. Свіча тріпоче і тягнеться в той бік. Звідти пливе задуха. Щось вологе накриває обличчя. То руки дружини кладуть на голову вологий рушник. Руки її тремтять, рухаються по обличчю – рушника перегортають, щоб дихалося легше. Ці такі рідні руки.

Сутеніє. Вечір насувається тими ж хмарами-хвилями, наче туман котиться і западає вологою млістю в очі. Знову не заснути, ніч буде довга й морочлива – думки розповзаються і не тримаються купи, від них важко і тривожно. Хтось гладив ниву... Піднялася тишина, роздивляється на світ. Хмарно, сумно, сонце поза дзвіницями й мінаретами. Кудись утікає справедливість тепла.

² Челядна гора в селі Ісківцях. Уклін поета цьому куточку його малої батьківщини:

*І поцілую в лоб Челядну гору,
Де рідні тіні пращурів моїх.*

